

Ключевые слова: социальный работник, профессиональная компетентность, самообразование, потребность в самообразовании, умение самообразования, процесс самообразования социальных работников.

Tkachenko N. V. Self-education as a Mandatory Component of Professional Training of Future Social Workers

The problem of self-education of social workers, as one of the components of their professional competence, is described in the article. The key analysis is concentrated on the peculiarities (which are: process, conditions and methods) of shaping of the skills and need for self-education of future social workers while gaining education in universities.

Key words: social worker, professional competence, self-education, need for self-education, skills of self-education, the process of self-education of social workers.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2013 р.

Прийнято до друку 29.03.2013 р.

Рецензент – к. п. н., доц. Т. С. Гаміна

УДК 378. 147 : 811. 111 (477)

О. І. Шовкопляс

**ПОБУДОВА ПРОГРАМИ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ
СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЯК МЕТОДИЧНА
ПРОБЛЕМА (ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ)**

Євроінтеграційні процеси, що характеризують сучасний стан перебудови економічної, політичної та соціокультурної сфер життєдіяльності українського суспільства, на сьогодні мають певні результати, аналіз яких надасть змогу виявити й оцінити не лише реальний стан України в європейському співтоваристві, а й загалом спрогнозувати її можливості в подальшому якісному існуванні на міжнародній арені.

Починати цей аналіз необхідно з тих перетворень, що відбуваються у системі освіти й є відомими як „Болонський процес”, і це важливо зазначити, оскільки саме освітня галузь є рефлексорним показником будь-яких сутнісних змін у суспільстві. Тут ми можемо побачити, з одного боку, практично повну відмову від усталених традиційних форм і методів роботи, а, з іншого – трансляцію західноєвропейських освітніх стандартів у програмні документи українських вищих навчальних закладів. Результатом цих перетворень

стало здебільшого зовнішнє, тобто переважно їхнє структурне реформування й, як показує елементарне споглядання, в основному перекручення внутрішніх, тобто змістовних стандартів вищої освіти. При цьому слід підкреслити досить демократичний і прогресивний характер Болонської декларації, загальною метою якої є створення Європейського простору вищої освіти, у межах якого гарантується поліпшення мобільності громадян і можливість їх працевлаштування, а також розвиток континенту в цілому [4]. Звідси виникає запитання: „А чому ж цей процес поки що не знайшов відповідного, більш-менш адекватного втілення в практиці роботи українських вишів?”. На наш погляд, це пояснюється, по-перше, недостатнім урахуванням підготовленості останніх до модернізаційних змін такого масштабу, по-друге, специфічним економічним, політичним та культурно-історичним станом країни, який можна охарактеризувати не лише як кризовий, а як несформований, незрілий, не маючий певних культурно-правових основ, на яких будуються ті чи інші реформи євроінтеграційної спрямованості. Тому зрозумілими стають труднощі, непорозуміння й загалом невідповідність українських надбань західним вимогам. Відповідь на сформульоване, та інші, пов'язані із ним запитання, і обумовлюють *актуальність* визначеної нами теми цієї розвідки.

Незважаючи на досить тривалі суперечки стосовно необхідності й корисності Болонських реформ в українських вишах, до цих пір не знайдено однозначної відповіді щодо їх значення для України. Деякі вчені щиро працюють над втіленням європейських стандартів у вищі навчальні заклади України (С. Вакуленко, І. Жовта, В. Журавський, О. Котлярова, В. Кремень, П. Кряжев, Л. Лобик, П. Матвієнко, С. Ніколаєнко, Д. Пінчук та ін.), інші – налаштовані більш критично і прагнуть сформулювати поступову і селективну політику їх впровадження (В. Андрущенко, В. Гадяцький, О. Литвинов, О. Петренко, В. Плавич, В. Птун, В. Рибка та ін.). Але існують деякі проблеми, які не дозволяють, незважаючи на всі теоретичні обґрунтування, студентам українських вишів бути повноправними учасниками Болонських реформ. Однією з головних таких проблем є рівень володіння іноземними мовами. Звісно, що згідно Болонській конвенції молодь після закінчення школи повинна володіти хоча б двома іноземними мовами, а не починати вивчати їх у вищому навчальному закладі. В університеті вони обирають лише мову для спеціалізації навчання, а також для подальшої науково-дослідної роботи. В основі такої освіти лежить уявлення про те, що молода людина, яка народилася, наприклад, в Італії, повинна хоча б рік вчитися у Франції або Німеччині. Без цього подальший процес навчання не має сенсу [1, 7], тобто смислові значення визначаються загальнокультурним значенням. Практично в будь-якій країні світу це не визиває ускладнень, що ж до України, то тут ми поки що не можемо розраховувати на реалізацію цих положень Болонської конвенції. Але ж вже сьогодні ми маємо і можемо змінити мовну політику, тобто зробити іноземні мови

звичайним засобом отримання нової інформації, а також спілкування у побутовій, професійній і науковій сферах.

З урахуванням вищевикладеного *мету* цієї роботи можна сформулювати так: вона є спробою скласти базовий курс іноземної мови в немовному вищому навчальному закладі (факультеті) з урахуванням соціокультурних чинників, що склалися в Україні на сучасному етапі розвитку країни.

Чинники ці є переважно такими, що однією з основних труднощів складання програми з іноземної мови в українських вишах є занадто різний, переважно досить низький, рівень підготовки випускників шкіл до іншомовного спілкування в тій чи іншій формі, тому говорити про стажування або навчання за кордоном для переважної більшості українських студентів поки ще немає сенсу. Це обумовлено й тим, що програма середніх шкіл (за виключенням спеціалізованих) є інформаційно перевантаженою з точки зору і педагогічної, і виховної, і професійно-спрямованої доцільності, оскільки потребує всього чого завгодно, тільки не життєво необхідних знань, умінь та навичок, включаючи вільного володіння іноземними мовами. До того ж мотивація оволодіння знаннями в таких школах з часом знижується взагалі (включаючи й вивчення іноземних мов), і якщо учень не обирає факультет іноземної філології, поступово зводиться до нуля [3, 5], що також відображає культурний рівень держави (особливо це стосується провінції, що значною мірою пов'язано й з загальним зубожінням населення).

Процес навчання іноземній мові являє собою складну органічну систему, що складається зі взаємопов'язаних елементів та рівнів. Як і всі органічні системи, вона є здатною до саморозвитку за своїми внутрішніми законами, звичайно ж, під впливом зовнішніх чинників. Тобто, можна відзначити, що ця система має телеологічний характер і розвивається в напрямку відповідної мети, що ззовні є обумовленою певним мотивом, а іманентно – всією логікою свого становлення. Звідси можна констатувати: відсутність мотивації є важливим фактором, що деформує процес навчання й руйнує його мету.

Така мета навчання, створення мовної компетентності, – це багаторівневий процес формування, по-перше, теоретичних знань про мову на рівні свідомості, по-друге, іншомовних вмінь, по-третє, рефлексивних навичок, що міцно закріплюються у підсвідомості. У цій вертикальній структурі саме автоматизація навичок на глибинному рівні, що керують механізмами мовної передбачуваності, створюють так зване відчуття мови, яке дозволяє здійснювати комунікативний акт. Все це вимагає багаточасової цілеспрямованої ментальної діяльності, що органічно включає всі елементи згаданої вище системи і починати цю діяльність слід уже в школі, щоб після вступу до університету студент мог користуватися іноземною мовою, а не починати її вивчати.

Спираючись на особистий багаторічний досвід викладання іноземної (англійської) мови майбутнім спеціалістам на факультетах з посиленням вивченням математичних дисциплін, пропонуємо базовий курс іноземної мови, що дозволить нам вийти на нову структуру й зміст мовної професійної підготовки студентів. Відзначимо, що їхнє (математичних дисциплін) вивчення не просто формує досить дисципліноване й формалізоване мислення, а й може сприяти більш ефективному вивченню інших навчальних предметів, включаючи іноземну мову.

Але звернемо увагу й на такі реальні труднощі, що існують сьогодні в Україні. Так, відзначимо, що існують неоднакові можливості отримання якісної освіти (і це перш за все стосується іноземної мови) для юнаків і дівчат, які проживають у великих містах та в сільській місцевості, у різних регіонах, потім – у людей з різним рівнем прибутку. Тому не рідко погане володіння мовою пояснюється не тільки і не стільки нездібностями конкретної дитини, а насамперед низьким рівнем викладання її в загальноосвітній школі. Тому ми повинні це враховувати та, звичайно ж, не можемо карати за це студентів. Критерієм і відношення до нього, і оцінки його знань значною мірою стають прагнення до засвоєння навчального матеріалу та працездатність. Якщо студент хоче вчитися і може вчитися, він здатен засвоїти будь-яку вишівську програму.

На такій підставі першим кроком навчання іноземній мові пропонуємо провести тестування або співбесіду іноземною мовою зі студентами першого курсу, за результатами якої слід виокремити три групи студентів: 1) тих, які слабо володіють мовою; 2) тих, які мають (умовно) середній базовий рівень підготовки; 3) тих, які (досить) вільно володіють мовою. При цьому відзначимо, що всі вони – потім – по закінченню базового навчального курсу повинні мати приблизно однакові результати для того, щоб перейти до поглибленого вивчення мови на старших курсах і використовувати її в своїй науково-дослідній роботі та/або професійній діяльності, що за вимогами сучасних вишівських програм повинно стати нормою та показником якості самої вищої освіти, тобто, іншими словами, відповідати європейським стандартам.

Звичайно, навчальні програми для цих груп повинні відрізнятися і кількістю занять, і їхньою наповненістю, і часто методичною спрямованістю, тобто, якщо студентам першої групи починати треба з самого початку (інтенсивне повторення матеріалу середньої школи тощо), кількість занять для них у базовому курсі повинна бути значно більшою, ніж для студентів другої групи, у якій, у свою чергу, занять має бути більше, ніж у третій групі.

Як вирішити цю проблему в умовах, де все регламентовано і стандартизовано, а навчальним планом таку диференціацію не передбачено? На наш погляд, існує декілька умов, а також способів

вирішення цієї проблеми. По-перше, важливою умовою успішної організації процесу навчання студентів є максимальна активізація індивідуальної (консультативної) і самостійної роботи. У цьому зв'язку дуже важливою є роль викладача, його вміння зацікавити, змусити повірити в себе кожного студента, вміння викладати матеріал у доступній формі, індивідуально підійти до пояснення труднощів, а також вміння запропонувати самостійну роботу, об'єктивно її оцінити і прокоментувати. Надзвичайно важливим чинним у сучасних умовах тут може стати можливість дистанційних форм навчання, які досить часто стають адекватними заміниками особистісного спілкування. По-друге, сьогодні існує можливість організації при кафедрах іноземних мов додаткових курсів, можливо навіть платних, для всіх бажаючих вивчати іноземні мови або вдосконалювати її знання. Якщо ж зробити курси безкоштовними, то бажано включити відповідну кількість годин у навантаження викладачів, щоб зробити цей процес обов'язковим, що певною мірою підвищує його ефективність. Вважаємо, що це природно витікає з умов та вимог євроінтеграції українського освітнього простору, а тому обов'язково слід підійти до цього питання дуже уважно й прикласти максимум зусиль для того, щоб кожен студент міг навчитися спілкуватися й користуватися хоча б однією іноземною мовою у межах єдиного європейського простору вищої освіти.

Базовий курс, який ми пропонуємо, залежить від того, до якої групи відносяться студенти. Так, студенти першої групи проходять базовий курс з індивідуалізацією навчання і здачею іспиту в четвертому семестрі. Базовий курс для студентів другої групи передбачає здачу іспиту в третьому семестрі та перехід до поглибленого вивчення іноземної мови в четвертому і п'ятому семестрах. Для студентів третьої групи базовий курс закінчується здачею іспиту в другому семестрі, і з третього семестру вже формуються групи з поглибленим вивченням іноземної мови.

Студентам старших курсів для поглибленого вивчення іноземної мови після базового курсу можна запропонувати авторські еквівалентні курси професійної спрямованості, що складаються ведучими викладачами кафедри і затверджуються відповідними структурами університету.

На базовому курсі ми пропонуємо наступні етапи вивчення іноземної мови:

I – вступний: основи мови (елементи граматики, прості повсякденні ситуації);

II – початковий: поширення мови (повторення й поширення основ для повсякденного спілкування);

III – середній: мова взаєморозуміння (спілкування в найбільш типових ситуаціях професійного і повсякденного життя).

Безумовно, у процесі навчання іноземним мовам за цією спеціальністю (математичною) потрібен тісний зв'язок кафедри

іноземних мов з спеціальними кафедрами, оскільки відбувається структурування мовних оборотів, виразів тощо студентів на основі цієї конкретної спеціальності та алгоритмів мислення, що відбивають її специфіку [4]. Цей зв'язок яскраво виявляється та конкретизується, наприклад, у проведенні різних додаткових цілеспрямованих заходів, наприклад, студентських наукових конференцій, захисті курсових і дипломних робіт іноземними мовами тощо. В якості навчальних матеріалів у процесі такої роботи слід використовувати оригінальну фахову літературу: монографії, статті, книжки, а також країнознавчу літературу. Це сприяло би формуванню у студентів так званого „експертного мислення”, як компоненту мислення професійного, що включає не тільки знання іноземної мови, а й менталітету і культури країни, мова якої вивчається, та, відповідно, досягнення в професійній (у даному випадку математично спрямованій) сфері, що об'єктивно створює реальні умови входження в європейський освітній простір.

Уявляється, що за такої організації навчального процесу кожен студент (причому це стосується представників будь-якої спеціальності) може обрати свою особистісну освітню траєкторію і досягти необхідного рівня знань з іноземної мови в умовах немовного вищого навчального закладу, що значно сприяло би реалізації положень Болонської конвенції в українських вишах.

Список використаної літератури

1. Плавич В. П. Становлення нової освітньої парадигми XXI ст. / В. П. Плавич. – О. : Астропринт, 2005. – 120 с. **2. Рогова Г. В.** Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Г. В. Рогова, Ф. М. Рабинович, Т. Е. Сахарова. – М. : Просвещение, 1998. – 287 с. **3. Шовкопляс О. І.** Про деякі методичні питання формування комунікативної компетентності у студентів-математиків на заняттях з іноземної мови // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. – Додаток 2, том 1. – К. : «Гнозис». – 2012. – С. 669-675. **4. Joint Declaration of the European Ministers of Education Convened in Bologna on the 19th of June 1999** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.europa.eu.int/comm/education/socrates/erasmus/bologna.pdf>.

Шовкопляс О. І. Побудова програми з іноземної мови для студентів немовних спеціальностей як методична проблема (організаційні аспекти в контексті євроінтеграційних процесів)

У статті розглядаються сучасні проблеми вивчення іноземної мови у немовному вищому навчальному закладі на прикладі математичних спеціальностей. Аналізуються положення Болонської конвенції з цього питання. Пропонується базовий курс іноземної мови, який бере до уваги соціокультурні фактори, що склалися в Україні

сьогодні. Підкреслюється необхідність диференційованої організації навчального процесу і виявлено засоби її реалізації.

Ключові слова: іноземна мова, програма, базовий курс, євроінтеграція, диференціація.

Шовкопляс О. И. Построение программы по иностранному языку для студентов неязыковых специальностей как методическая проблема (организационные аспекты в контексте евроинтеграционных процессов)

В статье рассматриваются современные проблемы изучения иностранного языка в неязыковом вузе на примере математических специальностей. Анализируются положения Болонской конвенции относительно этого вопроса. Предлагается базовый курс иностранного языка, учитывающий социокультурные факторы, сложившиеся в Украине сегодня. Подчеркивается необходимость дифференцированной организации учебного процесса и выявлены способы ее реализации.

Ключевые слова: иностранный язык, программа, базовый курс, евроинтеграция, дифференциация.

Shelkoplyas O. I. Building a Foreign Language for Students of Non-language Majors as a Methodological Problem (Organizational Aspects in the Context of European inTegration Processes)

In the article it is considered the present problems of study of foreign language in the higher educational institution in which the foreign language is not the language of specialty. It is done on the example of mathematical specialty. It is analyzed the regulations of the Bologna convention concerning to this question. It is offered the basic course of foreign language which takes into account the social and cultural factors arisen in Ukraine nowadays. It is underlined the necessity of differentiation organization of study process and it is shown the means of its realization.

Key words: foreign language, program, basic course, European integration, differentiation.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2013 р.

Прийнято до друку 29.03.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Л. Ц. Ваховський